

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

KRITIKA ÉS MÓDSZER FOUCAULT-NÁL

Berkovics Balázs

Témavezető: Dr. Angyalosi Gergely

DEBRECENI EGYETEM

Humán Tudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2012.

Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Michel Foucault genealógiai kritikája két problematika metszéspontján keletkezik. Az első az univerzalizáló és totalizáló kritika hanyatlása, amely jelenség megkérdőjelezi a szubsztantív alapzatra épülő kritika egyáltalában vett lehetőségét, a másik pedig az embertudományok jelenkori fontossága, párosulva kritikájuk módszertani nehézségével. Foucault néhány programszerű tanulmányban és könyveinek módszertani részeiben a kritika válságát diagnosztizálta, amely megmutatkozik fogalomkészletében, empirikus érvényességében, hatékonyságában, és esetleges veszélyes mivoltában is, amennyiben hatalmi effektusokat közvetíthet. E válság lényeges eleme a „represszió hipotézisének” használata a kritikai elméletekben, amely pedig Foucault szerint nem alkalmas a jelenkori hatalmi viszonyok elemzésére.

A hatalom kritikájának a represszió fogalomkörén keresztüli művelése a hatalom leleplezését, vagyis egy igazabb valóság felmutatását célozza az elvakított, illúzióban élő cselekvők számára, egyúttal stabil etikai és tudományos normákat kíván bevezetni, amelyek alapján a kritikát elvégezheti. Érdekes, hogy bár Foucault explicit módon elveti a stabil normákon alapuló kritika lehetőségét, legtöbb kritikusa mégis szemére veti, hogy nem ezekhez fordul. A marxista vagy a liberális tradícióban elhelyezkedő filozófus kommentátorok Foucault szemére hányják, hogy filozófiai antropológia, társadalomelmélet és a tudományok normatív koncepciója híján nem képes kritikai vállalkozását beteljesíteni. E kommentátorok szerint a kritika érdekében határozott normatív álláspont elfoglalására van szükség, amely tartalmazza a külvilág – a megismeréstől függetlenített – állandóságának vagy legalább valóságosságának posztulátumát is, amelyet ugyanakkor megismerhetőnek kell tartanunk, valamint az elnyomó hatalom elvét, s esetlegesen az emberi lényegről szóló metafizikát, vagy akár történetfilozófiát is – mindazt, ami Foucault vizsgálódásai során már explicit módon elvetett. Foucault kritikai célkitűzése tehát gyökeresen más.

De miért is válnak Foucault-nál az embertudományok a genealógiai kritika kitüntetett tárgyává? Azokat a tudományokat, amelyek individuumokat kategorizálnak, és különböző normalizáló, kompenzáló avagy büntető intézményekhez kötődnek, Foucault nyomán „embertudományoknak” nevezhetjük. Ilyen tudományok a pszichológia, a pszichiátria, a kriminológia, a gyógypedagógia stb., és bizonyos értelemben a szociológia is, mindazok,

amelyeknek jelentős szerepük lehet az individuumok szabályozásában, átalakításában és alávetésében. Ezért feljűk különös kritikai figyelem fordul, az antipszichiátriától a címkézési elméleteken és a kritikai szociológián át a Foucault-i genealógiáig. Kérdés azonban, hogy az embertudományok mely jellegzetességei szolgálnak a kritika alapjául. Vajon lehet-e és érdemes-e őket azon az alapon bírálni, hogy nem eléggé (vagy egyáltalán nem) tudományosak? Hogy amit az emberi világból feltárni vélnek, az puszta illúzió, illetve hogy teljes mértékben a külső, hatalmi-politikai érdekeknek alávétve működnek? A kritikai szociológia és a „társadalmi konstrukcionizmus” neve alatt összefoglalható megközelítések általában így járnak el. Tehát, a Foucault által elvetendőnek ítélt „leleplező” típusú kritika, amennyiben célpontját az embertudományok jelentik, a kritikai szociológiában valósul meg (amelyet jóllehet Foucault sohasem taglal). Ezen állítás bizonyításának érdekében a gyógypedagógia szociológiai kritikáinak elemzését végeztem el.

Az embertudományok kritikáját célzó metaszintű elemzések (szociológiai és/vagy társadalmi konstrukcionista megközelítések) azt a stratégiát követik, hogy az individuumok között feltételezett természetes avagy pszichológiai különbségeket, amelyeket az embertudományok kategorizációs eljárásai állapítanak meg, társadalmi okságra redukálják, annak érdekében, hogy elkerüljék a biológiai vagy a pszichológiai esszencializmust, illetve, hogy a kategóriák és a beljűk sorolt individuumok között állítólagosan eleve létező és örök különbségeket átalakítható, formálható és nem szubsztanciális különbségekkel helyettesítsék. Ezekben az elemzésekben mindig az a tét, hogy bemutassák és leleplezzék az embertudományok episztemológiailag kétséges mivoltát, illetve politikai felhasználásukat a társadalom bizonyos privilegizált csoportjai által. Azonban igen problematikus, hogy esetűkben az embertudományok működése keltette problémák percepcióját, valamint azt a politikai és esetlegesen kritikai alapállást, amely belőle fakad, elsődlegesen mindig az elemzés episztemológiai pozíciója határozza meg. Az embertudományok, és különösen társadalmi hatásaik értékelése a kritikai szociológiában és a társadalmi konstrukcionista megközelítésekben ugyanis attól függ, hogy miként értékelik tárgyaik mibenlétét, és hogy milyen jellegzetességeket tulajdonítanak nekik. Ezért az olyan tudományok elemzése, mint a pszichiátria vagy a gyógypedagógia, e kritikai megközelítések számára mindig episztemológiai kritikaként értelmeződik.

Az ilyen típusú elemzések általában a következő kérdéseket teszik fel az embertudományokkal kapcsolatban: Mennyiben léteznek az embertudományok entitásai már tudományos felfedezésűk előtt is? Milyen szerepet visz a társadalmi és a természeti mozzanat

tárgyaik létrejövésében, és vajon ezek elválaszthatók-e egymástól ellentmondásmentesen? Melyek tárgyai azon sajátosságai, amelyeket a természetnek, és melyek, amelyeket a társadalomnak tulajdoníthatunk? Amikor e kritikák az embertudományokat „tudománytalan” jellegük miatt akarják elmarasztalni, azt állítják, hogy nem tudományosak, mivel nem felfedezik, hanem konstruálják tárgyaikat, és e konstrukciókat valós entitásokként, esetleg természeti fajtákként kezelik.

Ezen álláspont értelmében a természeti és társadalmi folyamatok ugyan egyszerre vannak jelen, és át- meg átszövik egymást, mégis megkülönböztethetők maradnak. Ennek megfelelően szigorú különbséget lehetne tenni az embertudományok entitásait felépítő kétfajta, egy természettudományos és egy társadalomtudományos komponens között, amelyben az előbbi valami állandó és eleve létező tulajdonságra utalna, az utóbbi pedig valamifajta kiküszöbölhető esetlegességre, zavaró tényezőre, társadalmi érdekre, ideologikus konstrukcióra vonatkozna. E komponensek tehát csak a hibás diagnosztikában fonódnak csak össze, s az objektivitás érdekében különválasztandók.

A disszertáció annak bizonyítását végzi el, hogy Foucault embertudományokat illető kritikája korántsem ilyen módon jár el, hiszen nem kíván episztemológiai kritériumokat felállítani, s mégis meggyőzőbbé lesz, mint az episztemológiai kritikák.

Alkalmazott módszerek

Az embertudományok kritikájának kérdése felveti a tudományfilozófiai reflexió szükségességét, amelyet Foucault nem gyakorol explicit módon – a disszertáció ennek elvégzésére is kísérletet tesz. Azonban e reflexió nem kell, hogy elvezessen egy normatív episztemológiához, hiszen éppen azt próbáltuk bebizonyítani, hogy a Foucault-i genealógián belül nem szükséges külső normákhoz fordulni, ellenkezőleg, pontosan ezen eljárás vezetne ahhoz, hogy az elemzésekben ellentmondás keletkezzék. Vagyis, a kommentátoroktól származó ezirányú ellenvetésekre vonatkozó választ a genealógia már eleve tartalmazza. Igaz, Foucault-t kritizálhatjuk egyéb hiányosságok miatt, amiket viszont a kommentátorok többsége nem vett észre. Mégpedig azért kritizálható Foucault, mert bizonyos pontokon – bár szándéktalanul - engedményt tett a hagyományosabb kritikai felfogásnak, s ezért néha valóban külső episztemológiai normákhoz folyamodott. Ez a külső norma felelős a genealógia igazi inkoherenenciáiért.

Tehát, bár a Foucault-i genealógiát sok filozófus kritizálta, és gyakran hasonlították egyéb filozófiai kritikákhoz, vizsgálódásunk mégsem arról szól, hogy ezekkel szemben Foucault-t hozzuk ki győztesként. A kommentátorokkal való vitatkozás nem elsődleges célja e disszertációnak, ugyanis az ő vizsgálódási terepük végső soron különbözik Foucault-étól. Hiszen a Foucault-i kritika, noha filozófiai, nem „elméleti”: minden esetben empirikus, történeti anyagra támaszkodik, egyúttal a genealógiákon keresztül jelenik meg, nem pedig egy megelőző vagy utólagos filozófiai reflexióképp áll elő. A Foucault-i kritika szándékai szerint performatív. A Foucault-t kritizáló egyéb kritikai elméletek képviselőinek kritikai stratégiája egészen más, egyúttal szembenállásuk és vitájuk mindig is explicit volt és ilyen módon is zajlott.

Azonban egy igazán fontos ellentét sohasem került igazán megvitatásra, éspedig az, amelyik a Foucault-i genealógia és kritikai szociológia között van. Minthogy a genealógia mindig empirikus területen tevékenykedik, szemben a kritikai filozófiákkal, és mivel az embertudományokkal kapcsolatos metadiskurzus státuszára tart igényt, módszertani értelemben a kritikai szociológiához közelíthető, amely hasonló státuszra törekszik. A kettejük közötti összecsapás megrendezése azért is fontos, mivel a kritikai szociológia diskurzusa a domináns az embertudományok kritikájának terepén. Ugyanakkor, a Foucault-i perspektíva alapján, a kritikai szociológia pusztán az embertudományok kiterjesztését jelentené – jóllehet ezt Foucault explicit módon sehol sem állítja. Vagyis a Foucault-i perspektívát, az embertudományok kritikájának perspektíváját kell kiterjesztenünk egy általa meg nem vizsgált területre, mégpedig a kritikai szociológiára.

Miként azt megpróbáltuk bebizonyítani, az embertudományok ellen küzdő kritikai szociológia (a pszichológiával, pszichiátriával, gyógypedagógiával való ellentétére kell elsősorban gondolnunk) szintén az episztemológiai érvényesség területén fejt ki kritikáját, vagyis elfogadja, hogy a kritika a „tudományosság” terepén menjen végbe. Ugyanis a kritikai szociológia kritikájában episztemológiai normát alkalmaz, még akkor is, ha ezt öntudatlanul teszi, mivel a kritika megalapozásához ez elengedhetetlennek tűnik a számára. Ennek következtében státusza mint metadiskurzus törékennyé válik, és könnyen visszasorolódik az embertudományok közé, amelyek közül pedig éppen a kritika révén próbált meg kiválni. Mint láttuk, a Foucault-i elemzések is akkor válnak ellentmondásossá, amikor a szociológiai kritikához közelítenek. Csakhogy a következetesen végigvitt Foucault-i genealógia mint kritika nem episztemológiai kritikaként valósul meg, és jog szerint ezért sem válhat hasonlatossá a szociológiai kritikákhoz (még ha tényszerűen néha ebbe a hibába is esik).

Foucault számára tehát az a feladat adódik, hogy úgy elemezze az embertudományokat, hogy genealógiái ne essenek vissza az embertudományok szintjére – a genealógia elsősorban az embertudományos módszerrel szembeni „antimódszerként” fogalmazódik meg. Ezért el kell vetnie mindenféle hagyományos metaelméletet és kritikai elméletet, illetve mindenféle külső normát, de akképp, hogy megmaradjon elemzéseinek kritikai ereje; el kell kerülnie, hogy elemzései és tárgyai az embertudományokéihoz legyenek hasonlatosak, amelyek ellen küzd; s végül el kell távolodnia az embertudományok egyéb kritikai elemzéseitől, azoktól, amelyek a kritikai szociológiából, a társadalmi konstrukcionizmusból vagy az antipszichiátriából erednek. Akkor érthetjük meg Foucault szövegeit adekvát módon, ha figyelünk e megkülönböztetésekre. Elemzéseit ugyanis úgy kell értenünk, mint amelyek nem csupán a hatalom és az „alávető” embertudományok kritikáját célozzák, hanem úgy is, mint a szociológiai, szociologizáló, konstrukcionista és antipszichiátriai megközelítések elleni szüntelen harcot.

Lényeges kérdés tehát, hogy mi a viszony a kritikai megközelítések és az episztemológiai típusú kritika között. Foucault kizárja az episztemológiai kritikát, amely bebizonyítható genealógiájának belső elemzése (miként programadó írásainak és előadásainak elemzése) révén. Azonban a genealógia e jegye a genealógián kívül is jelentőségre tesz szert, mégpedig a kritika egyáltalában vett lehetőségét tekintve. Ugyanis, bizonyításunk szerint, az episztemológiai kritika mindenképp ellentmondásokhoz vezet az embertudományok kritikáját illetően. Vagyis Foucault nem csak hogy nem folyamosodik episztemológiai kritikához, hanem rajta keresztül az ezt használó metadiskurzusok is kritizálhatók. Mi tehát a viszony Foucault az episztemológiai kritikát kizáró álláspontja és ama jelenség között, hogy a többi kritika, éppen ellenkezőleg, minden esetben feltételezi az episztemológiai kritikát és rá támaszkodik? E kérdéssel kapcsolatban kerül elő a kritikai szociológia, mint az elemzés szükségképpen kínálkozó tárgya.

Vagyis, az értelmezésnek egy belső perspektívából kellett indítania: szükséges volt jellemezni a Foucault-i kritikát mint olyat, megvilágítva elveit és működését, egyúttal eredményeit, az embertudományok elleni küzdelmében; majd perspektívánkat kinyitva, indirekt összehasonlítást kellett végeznünk. Amely azért indirekt, mert tárgya az embertudományok egyéb kritikai megközelítései, elsősorban a kritikai szociológia. Meg kellett mutatni, hogy a kritikai szociológia érvei nem elégségesek a pszichológiai embertudományok (pszichiátria, gyógypedagógia) bizonyosságainak megingatásához, míg egy Foucault szellemében fogant kritika jóval sikeresebb lehet.

Vagyis az a feladat állott elő, hogy a Foucault-i genealógia és kritikai szociológia versengését szimuláljuk. Versengésről van szó, hiszen összevetésük során az a kérdés, hogy melyik hasznosabb a kritika szempontjából; ugyanakkor szimulációról is szó van, minthogy ez a versengés közöttük soha nem állott fenn, Foucault sohasem foglalkozott ezekkel a megközelítésekkel. Igaz, módszertanilag a genealógia antiszociológia, ugyanakkor, Foucault bármennyire is kritizálja az embertudományok eljárásait, a mélyenfekvő okok és az előzetesen adott tárgyak keresését, e területen a pszichológiára/pszichiátriára korlátozza magát, anélkül, hogy a szociológiáról említést tenne.

Az eredmények tézisszerű felsorolása

Fel kellett tenni tehát a kérdést, hogyan juthatnánk az embertudományok másfajta értelmezéséhez, amely nem tagadná a jelenségeket, de nem is állítaná valóságukat, úgy ahogyan az embertudományok meghatározzák őket (s mint amelyek csak némi „purifikációra” szorulnának). Olyan megközelítéshez kellett folyamodni, amely nem kívánja bebizonyítani az embertudományokénál valóságosabb valóság létét, hanem, amely a tudományok tárgyainak keletkezését vizsgálná. Ezáltal nyilvánvalóvá vált, hogy a legfontosabb dolog nem az, hogy egy adott jelenség mennyire „valós”, vagy mennyire nem az, egyfajta tudományos realizmus értelmében, hanem, hogy e jelenség mivé válik a tudományok tevékenysége által, illetve a kategóriák és a kategóriák által rendszerezni és reprezentálni hivatott „valóság” közötti kölcsönhatások által.

Ezzel szemben láthattuk, hogy a kritikai szociológia az embertudományok leleplezése révén kíván felfedni egy másik, mégpedig sajátosan szociológiai igazságot, amelyet más típusú, az embertudományok által megállapított igazságok helyébe akar állítani. Akkor születik meg e szociológia tárgya, amikor meg kell állapítani, hogy – az embertudományok által felfedezni vélt entitásokkal szemben – mely entitások népesítik be *valójában* az emberi világot, s ezeknek milyen jellegzetességeik vannak, illetve melyek azok az entitások, amelyek a téves észlelés következtében pseudo-entitásoknak, illúzióknak bizonyulnak (mint például az „alfogyatékosok”, az „állítólagos elmebeteg” stb.). Tehát, amikor a kritikai szociológia próbálja elemezni az embertudományokat, akkor általában valamiféle „ideológiakritikát” gyakorol felettük, kimutatva a külső erőviszonyokkal való összefonódottságukat, s

entitásait konstruálnak, ezáltal nemlétezőnek, illuzórikusnak állítja be. Ez a kritika azonban kétséges alapokon nyugszik.

Az embertudományok szándékaik szerint kritikus elemzései gyakran azért válhatnak mégis „kritikátlanokká” (s hasonulhatnak a javítgató vagy „mérnöki” megközelítésekhez, amelyek eleve ilyenek), vagy oldódhatnak fel sokszor maguk is az embertudományokban – elhagyva az elemzés meta szintjét -, mert kritikájuk külső, episztemológiai normára alapozódik, ahelyett, hogy a tudományok működése (és ennek következményei) szolgálna alapjául. Az embertudományok kritikus elemzései tehát episztemológiai beállítottságuk miatt maradnak a legtöbb esetben inkoherensek, vagyis amiatt, mert burkoltan egy külső, gyakran természettudományos normát tesznek a magukévá, és ehhez mérik az embertudományok teljesítményét. E magyarázatokban egyúttal e feltételezett „tudománytalanság” válik a bírált káros társadalmi következmények okává, ami miatt a kritika célt téveszt, és eredménytelen marad.

A kritikai szociológusok és konstrukcionistaik ugyanis magát a konstrukció műveletét általában nem veszik komolyan, ezért elhanyagolják, hogy milyen tulajdonságaik vannak azoknak a létezőknek, amelyeket az embertudományok létrehoznak, illetve azt, hogy a tudományok eljárásai milyen hatással vannak a kategorizált individuumokra, vagyis, végső soron, ontológiai jelentőségüket. Megfontolásaikból kimarad az, amit az embertudományok teremtenek, nevezetesen azon emberfajták és különös jellegzetességeik, amelyek nem csak elméleti entitásokként, de valós entitásokként is léteznek, hiszen a tudományok közreműködésével létrejönnek.

Az embertudományokról tehát úgy gondolkodnak, mint amelyek a valóságot többé vagy kevésbé objektív módon tükrözhetik, de amelyről egyúttal ellentmondás nélkül le is választhatók. Vagyis egyáltalán nem foglalkoznak azzal a kölcsönhatással, amely a tudományos kategorizációk és a valóság között létrejöhet, amennyiben a „valóságos” létezőket vagy állandónak tételezik, vagy pedig olyannak, mint amelyek csak a sajátosan társadalmi gondolt – és tudományon kívüli – mechanizmusok következtében változhatnak meg. Ezen lehetséges mechanizmusoknak az embertudományok legfeljebb médiumai lehetnek, hiszen magukért a tudományok létrejöttéért is ezeket tartják felelősnek.

Az ilyen típusú szociológiai és konstrukcionista megközelítések tökéletes ellenpontja a Foucault-féle genealógiai elemzés, amely mégis kritikai marad. Foucault-nak ugyanis egyáltalában nem áll szándékában a pszichiátria vagy a kriminológia entitásait „igazi létezőkkel” behelyettesíteni, amelyeket ezen tudományok állítólagosan félreismertek volna.

Legtöbbször egyáltalán nem érdekli az a kérdés, hogy vajon egy adott tudományos osztályozás kielégít-e bizonyos episztemológiai kritériumokat vagy sem. A genealógiai módszernek pontosan ez az egyik legfőbb jellegzetessége, még akkor is, ha Foucault ezt sosem magyarázza meg teljes világossággal, s korántsem tartja magát hozzá koherens módon.

Foucault nem akarja tudománytalanságban elmarasztalni az embertudományokat, s nem gondolja azt, hogy a kategorizálástól függetlenül és azt megelőzően létezhetnének az embertudományok tárgyai. A tudománynak nem létezhet a külső történetétől elválasztott belső története: a társadalmi tényezők és a tisztán tudományosnak vélt tényezők nem megkülönböztethetők. Sőt, Foucault nagyon is elismeri: az embertudományok tudományosak, vagyis nem az érdekli, hogy adott tudományos osztályozás beteljesít-e bizonyos episztemológiai kritériumokat. *A tudományos tárgy vagy konstruált, vagy nem létezik, de pont ebből fakadóan nem lehetséges elkülöníteni két mozzanatként a külsőt és a belsőt, a társadalmat és a tudományost: a valóság (a hatalmi viszonyok) és a tudományok működése között belső összefüggés van.* Foucault, legalábbis a *Bolondság története* után, nem azt kérdezi, mi lenne az „igazi elmebetegség” természete, amelyről azt hittük, hogy elfedi és meghamisítja az intézményes gyakorlat, hanem inkább: mi annak a tudománynak a természete, amely az „elmebetegség” kategóriáiban gondolkodik. Pontosabban, ez a két dolog egymástól nem elválasztható, s ebben rejlik a hatalom és a tudás belső összefüggésének értelme: a kérdés az, hogy az osztályozás következtében hogyan jön létre a fogyatékos, örült, bűnöző stb. populáció a maga valóságában, valamint, hogy milyen hatásokat fog elszenvedni, mivé fog alakulni. Foucault mondja a *Felügyelet és büntetés*-ben: „Azt a megállapítást, hogy a börtön kudarcot vall a bűnözés csökkentésében, talán azzal a hipotézissel kellene felváltani, hogy a börtön igen csak sikeresen termelte ki a bűnözést, mint a törvényszegés specifikus típusát, politikailag vagy gazdaságilag kevésbé veszélyes – sőt, végső soron hasznosítható – formáját; sikerült kitermelnie a bűnözőket, és látszólag marginalizált, de központilag ellenőrzött közegüket; sikerült kitermelnie a bűnözőt, mint patológizált szubjektumot”¹.

A pszichiátria sem csupán az „elmebetegség” fogalmát hozza létre, amelynek segítségével a társadalmi deviancia egy típusa felfoghatóvá válik, hanem új valóságot is létrehoz, a betegség valóságát, akár csak a beteg individuumokat. A pszichiátria konstruált mivoltát nem leplezhetjük le valamiféle tudományos objektivitás által: nincs más, mélyebb valóság a betegség mögött. Az episztemológiai indíttatású kritika ezt nem vehette észre,

¹ Michel Foucault: *Surveiller et punir*, Párizs, Gallimard, 1975., 323. old., magyarul: *Felügyelet és büntetés*, Gondolat, 1990., 378. old., a fordítást módosítottam – B.B.

ugyanis csak a tudás rendjében megjelenő konstrukciókkal foglalkozott, és ezeket mereven elkülönítette a szerinte hamisan kategorizált „valóságos” objektumoktól.

Ugyanez vonatkozik a kriminológiára és a börtönre. „A büntető-nevelő technika és a bűnöző ember valamiképp ikertestvérek. Ne higgyük azt, hogy a bűnözőt valamely tudományos racionalitás fedezte volna fel, amely maga után vonta a büntető technikák finomodását. De azt se higgyük, hogy a büntető-nevelő módszerek belső kidolgozása világított rá végre a bűnözés 'objektív' létére, amit a jog absztrakciója és merevsége nem vehetett észre. Egyszerre jelent meg mindkettő, egymás folytatásaként, mint egy technológiai együttes, amely maga alakítja ki és határolja be szerszámai alkalmazásának tárgyát.”²

Vagyis bűnözők vannak, akár csak örültek és fogyatékosok, s nem kell őket egyéb, „valóságosabbnak” tekintett entitásokra redukálnunk annak érdekében, hogy a velük foglalkozó tudományokat kritizálhassuk. Hanem, a kérdés sokkal inkább az - s egy újfajta kritikának ezt kell céloznia -, hogy milyen eljárasmódok révén lehetnének mássá, vagy tűnhetnének el végleg a színről, azáltal, hogy valamely más létmódot sajátítanak el. Amikor az embertudományok maguk azok, amelyeknek szerepük meghatározó az emberi valóság konstrukciójában, minden, a tudományosságukat – egy állítólagos tudományosabb nézőpontból - firtató kérdésfeltevés tévútra visz, és tulajdonképpeni értelemben nem járulhat hozzá kritikájukhoz. Ezért az „embertudományokat” illető reflexiónak – szemben a kritikai szociológia és mindenféle konstrukcionista megközelítés eljárásával - nem szabad episztemológiai kereteken belül maradnia, hanem ontológiává kell válnia.

² *Surveiller et punir, i. m.*, 296. old., *Felügyelet és büntetés, i. m.*, 345. old., a fordítást módosítottam – B.B.

A disszertációhoz kapcsolódó publikációim

„Foucault és az embertudományok kritikája” *Gond*, 2002/29-30., 4-26. old.

„Foucault és Goffman – a humán tudományok működése”, *Pro Philosophia Füzetek*, 2003/4., 92-102. old. <http://www.c3.hu/~prophil/profi034/berkovits.html>

„Iskolaválasztás az óvodában: a korai szelekció gyakorlata” (Berényi Eszterrel és Eröss Gáborral), *Educatio*, 2005/3., 805-824. old.,

www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=tartalomsor/407, újraközölve: Berényi Eszter – Berkovits Balázs – Eröss Gábor: *Iskolarend. Kiváltság és különbségtétel a közoktatásban*, Gondolat, 2008., 161-186. old.

„Lehetséges-e a tudományos igazságok szociológiája? - Pierre Bourdieu: *A tudomány tudománya és a reflexivitás*”, *Debreceni Disputa*, 2008/5., 60-64. old.

„Boltanski 'pragmatikus szociológiája': kritika és cselekvésemélet”, *Replika*, 2008/62. <http://replika.hu/62-05>, 87-108. old.

„A képességek diskurzusa és az osztályba sorolás módjai”, Berényi – Berkovits - Eröss: *Iskolarend. Kiváltság és különbségtétel a közoktatásban*, Gondolat, 2008., 77-131. old.

„The social and cognitive mapping of policy. Unhealthy data, competing sciences” (társszerzők: Oblath Márton, Eröss Gábor, Mund Katalin, Gárdos Judit, Dávid Bea) http://www.knowandpol.eu/fileadmin/KaP/content/Scientific_reports/Orientation1/O1_Final_Report_Hungary_health.pdf

„A gyógypedagógiától a szociológiáig és tovább. A 'fogyatékoság' és a 'szociális hátrány' kapcsolatának diskurzusai és politikája” (Oblath Mártonnal), in: Erőss Gábor – Kende Anna (szerk.): *Túl a szegregáción. Kategóriák burjánzása a magyar közoktatásban*, L'Harmattan, 2008., 82-116. old.

„Ki nevel a végén? Rendszerváltás és az 'értelmi fogyatékoság' diskurzusai” (Oblath Mártonnal), *anBlok*k, No. 1-2. 2008. („Térkép-váltás”), 36-48. old.

„Bentham és Foucault a *Panopticon*ról”, in: Kovács Éva (szerk.): *Látás – Tekintet – Pillantás*, Gondolat - PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs, 2009., 393-402. old.

„Bourdieu és a tudományos igazságok szociológiája”, *Replika*, 2009/67., 65-78. old.

„Kritika és embertudományok: látszat és valóság”, *Aspecto*, 2011/1., 89-102. old.

„Kakva kritika za humanitarnite nauki? Diskurszt za 'lekite umsztni uvrezsdanija” („Comment critiquer les sciences humaines? Le discours des 'handicaps mentaux légers” fordítása), Ivajlo Znepolszki (szerk.): *Okolo Luc Boltanski i Axel Honneth. Kompleksznoto obsesztvo*, Maison des sciences de l'homme, Szófia, 2011, 137-162. old.

Konferenciák, előadások

2003. okt.: „Foucault ma”, Veszprém, előadás címe: „Foucault és Goffman”

2004 jún.: „Történelem – Társadalomtudományok” sorozatban előadás az ELTE Atelier felkérésére „Boltanski és Thévenot pragmatikus szociológiája” címmel

2004 júl.: Prágai frankofón nyári egyetem (Réseau OFFRES), előadás címe: „Boltanski et Bourdieu”

2004 aug.: az EASST és a 4S közös konferenciáján, Párizs, „Public proofs. Science, technology and democracy” (elnök: Bruno Latour), az előadás címe: „Foucault, Goffman and Anti-psychiatry”

2005. máj.: „Lábjegyzetek Platónhoz IV.: A barátság”, Szeged, az előadás címe: „A nem viszonzott adomány: Mauss és Bataille”

2005. júl.: Előadás a párizsi frankofón nyári egyetemen (OFFRES): „Foucault et la folie comme l’absence d’oeuvre” [Az örület mint a mű hiánya Foucault-nál]

2006. okt.: előadás Kierkegaard-ról a JAK által szervezett „Filozófia és irodalom” című konferencián

2008. máj.: Pécs, „Tekintet” konferencia: „Foucault és Bentham a Panopticonról”

2008. nov.: Magyar Szociológiai Társaság konferenciája („Tudásjavak áramlása”): „A ’fogyatékoság’ és a ’szociális hátrány’ kapcsolatának diskurzusai és politikája” (Oblath Mártonnal közösen).

2008. nov.: a KnowandPol bemutatkozó konferenciája, MTA Szociológiai Kutató Intézet:
„Közpolitika és fogyatékoság. Inkoherenciák”

2010 okt.: Az MSH-Sofia konferenciája, melynek címe: „Quelle critique sociale aujourd’hui?
Autour de l’oeuvre d’Axel Honneth et de Luc Boltanski” - az előadás címe: „Comment
critiquer les 'sciences humaines'? Politiques des 'handicaps mentaux légers” [Hogyan
kritizálhatók az embertudományok? Az enyhe értelmi fogyatékoság politikája]